

The pension system of the Slovak Republic in the context of social and economic changes

Eva Rievajová

Abstract

Issues of social security for persons of pension age is given special attention in all European countries. Serious problem at present is to achieve a balance between contributions to the pension system and entitlements provided to citizens of pension age, the ratio between the number of employed in the economy and the number of beneficiaries. Setting up and functioning of the pension system depends on many factors, in addition to demographic trends as well as the development of the economy and state of public finances. The aim of this paper is characterize current pension system in Slovakia, to highlight the issue of sustainability from the perspective of public finance, demographic trends and measures to stabilize the pension system.

Kľúčové slová: dôchodkový systém, starnutie populácie, nezamestnanosť, ekonomický rast, verejné financie, priebežne financovaný systém, kapitalizačný systém.

JEL clasification: G23, G28, J26

Úvod

Najproblematickejšiu a najdiskutovanejšiu súčasť sociálneho poistenia, pokiaľ ide o finančnú udržateľnosť, predstavuje segment zameraný na zabezpečenie dôchodkov. Zo sociálneho hľadiska je jeho hlavnou úlohou zabezpečenie adekvátnej príjmovej úrovne občanov v situáciách dlhodobého charakteru, počas ktorých jednotlivец nie je schopný získať vlastnou aktivitou finančné zdroje na zabezpečenie životných potrieb, predovšetkým v dôsledku veku. Dôchodkové systémy sú štandardnou súčasťou makroekonomického a mikroekonomického prostredia všetkých vyspelých krajín. Dôchodkové systémy, rozvinuté najmä po druhej svetovej vojne a založené na priebežnom systéme financovania, sa dostávajú do finančných kríz, kladú čoraz vyššie nároky na daňových poplatníkov, resp. ekonomicky aktívnu populáciu. Obzvlášť dôležitou otázkou je rovnováha medzi príspevkami do systému a poskytovanými nárokmi, teda rovnováha medzi obdobím práce a poberania dôchodku a vzájomný pomer medzi veľkosťou aktívnej populácie a počtom dôchodcov. Finančná a hospodárska kríza má negatívny vplyv aj na problémy súvisiace so starnutím populácie. Udržateľnosť dôchodkových systémov sťažili také problémy, ako je nezamestnanosť, nízky ekonomický rast, deficity verejných financií, verejné dlhy. Reformné kroky, ktoré sa uskutočnili v podmienkach Slovenskej republiky, kde v súčasnosti funguje trojpilierový dôchodkový systém, si vyžadujú v súlade so spoločensko-ekonomickým vývojom stále zmeny a korekcie. Cieľom príspevku je charakterizovať súčasný dôchodkový systém, poukázať na problém udržateľnosti dôchodkového systému z pohľadu verejných financií a demografických trendov, opatrenia na jeho stabilizáciu pri zohľadnení primeranosti dôchodkových dávok v záujme udržania životnej úrovne poberateľov dôchodkov. Príspevok je napojený na výskumný projekt Vega č. 1/0103/12 „Trh práce vo väzbe na ekonomický rast v kontexte spoločensko-ekonomických zmien“.

1. Prístupy k modernizácii dôchodkových systémov v Európe

Systémy dôchodkového zabezpečenia predstavujú základnú súčasť sociálneho modelu každého štátu, ktorý dosiahol určitý stupeň rozvoja. Dôchodkové zabezpečenie, ako jedna zo súčastí sociálnej ochrany je systémom, ktorý poskytuje ochranu približne tretine obyvateľstva predovšetkým rozvinutých ekonomík. Súčasne je to sociálny systém, ktorý sústreďuje najväčší ekonomický potenciál bez ohľadu na to, či je dôchodkový systém financovaný prevažne priebežne alebo kapitalizačne. Otázky týkajúce sa nastavenia dôchodkových systémov, voľby vhodného modelu, sú predmetom diskusie už niekoľko desiatok rokov. V roku 1994 publikovala Svetová banka zásadný materiál o dôchodkovej reforme s názvom *Odvrátenie krízy staroby*. Materiál odrážal rozličné potenciálne kombinácie politických odpovedí na otázku, ako riešiť problémy dôchodkového systému. Uvedený materiál odmietol dôchodkové systémy financované iba priebežne a dôraz kládol na fondové systémy. Svetová banka navrhla diverzifikovať dôchodkový systém ako kombináciu štátnych prvkov na udržanie minimálnych štandardov a prvkov založených na súkromnom financovaní a správe finančných prostriedkov.

Protipólom filozofie predstáv Svetovej banky o systémoch dôchodkového zabezpečenia v krajinách EÚ sú názory Európskej federácie dôchodkového zabezpečenia (združenie zamestnaneckých penzijných asociácií krajín západnej Európy, prevažne členov EÚ vrátane Nórska, Švajčiarska a Islandu, ktorá vznikla v roku 1981), preferujúce rozvoj II. piliera (zamestnaneckého) penzijného systému založeného na neziskovom princípe.

V rámci viacerých názorových prúdov je zaujímavá otázka naznačujúca obavy súvisiace s argumentom demografickej krízy v prospech zavedenia fondového financovania – „či môže zavedenie kapitalizačného piliera vyriešiť problematiku starnutia populácie? Priebežný systém a fondový systém sú v podstate iba rozdielne mechanizmy nárokov na budúce výsledky národných ekonomík.“ (Kenichi Hirose, 2009, s.31)

Financovanie dôchodkového zabezpečenia je súčasťou verejných financií a významne ovplyvňuje ich kvalitu a udržateľnosť. Keďže dôchodkové systémy určujú životnú úroveň veľkej časti populácie, a tým aj jej spotrebu, majú rozsiahly dosah na fungovanie celého hospodárstva národného štátu. Samotné dôchodkové systémy sú spätne ovplyvnené ekonomickou stabilitou alebo nevyrovnanosťou štátu, ovplyvňuje ich zamestnanosť, populačný vývoj a ďalšie faktory. Prechádzajú preto neustálym procesom vyrovnávania sa a prispôsobovania hospodárskym, spoločenským aj politickým pomerom v konkrétnom štáte (Svorenová, 2012).

Význam modernizácie dôchodkových systémov bol zdôraznený najmä na zasadnutí Európskej rady v Štokholme v marci 2001, kde boli položené základy na zavedenie tzv. **otvorenej metódy koordinácie dôchodkov**, podľa ktorej dôchodkový systém patrí v EÚ medzi tzv. komunitárnu politiku, t. j. zásadné rozhodnutia sú plne v kompetencii jednotlivých členských štátov EÚ. Otvorená metóda koordinácie predstavená na summite v Lisabone v roku 2000 predstavuje špecifický nástroj politickej intervencie, ktorý mení povahu vývoja v oblastiach jej použitia. V rámci EÚ sa dlho hľadal spôsob (niekedy aj metódou pokusu a omylu) vzájomnej spolupráce v oblastiach, ktoré z nejakého dôvodu nepodliehali európskemu právu, a v ktorých bol eminentný záujem o určitú formu koordinácie krokov. Otázky sociálneho vylúčenia, zamestnanosti, dôchodkov boli a stále sú citlivou témou z hľadiska kompetencií a stanovovania cieľov. Otvorená metóda koordinácie nie je záväzným právnym nástrojom, má za cieľ šírenie najlepších praktík v danej oblasti, má napomáhať dosahovaniu väčšej konvergencie členských štátov smerom ku schváleným cieľom EÚ.

Rada Európy v Göteborgu v júni 2001 zdôraznila potrebu komplexného prístupu tak, aby bolo možné splniť úlohy starnúcej spoločnosti, a schválila **tri všeobecné zásady zabezpečenia dlhodobej udržateľnosti systémov dôchodkového zabezpečenia**:

- zabezpečiť výkonnosť systémov dôchodkového zabezpečenia a primeranosť dôchodkov tak, aby splňali svoje sociálne ciele zamerané na poskytovanie bezpečných a primeraných

príjmov pre dôchodcov a od nich závislé osoby a zabezpečenie v spojení so systémami zdravotnej a dlhodobej starostlivosti slušné životné podmienky pre všetkých starších ľudí,

- zabezpečiť finančnú udržateľnosť systémov dôchodkového zabezpečenia tak, aby budúci dosah starnutia neohrozil dlhodobú udržateľnosť verejných financií alebo schopnosť splňať základné ciele rozpočtovej politiky (pokiaľ ide o celkové daňové zaťaženie alebo výdavkové priority) a nevedol k nespravodlivému rozdeľovaniu zdrojov medzi generáciami. Cieľ súvisiaci s finančnou udržateľnosťou sa týka potreby udržiavania spravodlivej rovnováhy medzi finančným bremenom a dôchodkami, medzi aktívnou populáciou a dôchodcami. Zmena úrovne príspevkov (alebo daní) a dôchodkov určuje, do akej miery je bremeno demografického starnutia delené medzi aktívnu populáciu a dôchodcov. Väčšina súčasných členských krajín EÚ nepredpokladá, že úroveň príspevkov či miera zdaňovania by v budúcnosti mala rásť. Udržateľnosť dôchodkového systému zasahuje ďalej, než za štruktúru a parametre dôchodkového systému. Zaoberá sa tak jednotlivými politikami aplikovanými na trhu práce, ako aj ďalšími formami sociálnej ochrany. Otvorená metóda koordinácie sa snaží brať do úvahy všetky otázky, ktoré súvisia s budúcnosťou dôchodkového zabezpečenia a hľadá všetky možnosti, ktoré sú využiteľné na zachovanie finančne udržateľnej sociálnej ochrany na vysokej úrovni (Svorenová, 2012).
- zvýšiť schopnosť systémov dôchodkového zabezpečenia reagovať na meniace sa potreby spoločnosti a jednotlivcov, a tak prispievať k zvýšenej flexibilitě pracovného trhu, rovnosti príležitostí pre mužov a ženy so zreteľom na zamestnanie a spoločenskú ochranu a lepšiemu prispôsobovaniu systémov dôchodkového zabezpečenia individuálnym potrebám.

V posledných rokoch vyvolal spoločenský, politický a ekonomický vývoj vo svete potrebu reforiem dôchodkových systémov. V štátoch EÚ sú prebiehajúce reformy vyvolané predovšetkým demografickým vývojom prejavujúcim sa v celkovom starnutí populácie ekonomicky vyspelých štátov. Následky populačného boomu po druhej svetovej vojne na rozsiahly rast výdavkov na starobné dôchodky vedie k nevyhnutnosti reforiem existujúceho dôchodkového systému. Starnutie populácie nadobudne vo vyspelom svete taký rozsah, že v prípade nedostatku vhodných reforiem ohrozí európsky sociálny model, ako aj ekonomický rast a stabilitu. Povojnová generácia so silnými ročníkmi dosiahne dôchodkový vek, k čomu sa ešte pridajú účinky pokračujúcej nízkej pôrodnosti a zvýšenia priemernej dĺžky života. Napriek tomu, že vo vyspelej Európe sa oficiálny dôchodkový vek v poslednom desaťročí posúval k hranici 65 rokov, vývoj skutočného veku odchodu do dôchodku bol charakterizovaný úplne opačným trendom, teda faktické znižovanie veku odchodu do dôchodku. Je to spôsobené najmä tlakmi na trhu práce a kolektívnym vyjednávaním, ktoré prinieslo celú škálu alternatív predčasného odchodu do dôchodku. Dôležitým ukazovateľom je index dôchodkového zaťaženia, ktorý vyjadruje pomer populácie vo veku nad 65 rokov k populácii v produktívnom veku (20 – 64 rokov).

Tabuľka 1 Projekcia vývoja indexu dôchodkového zaťaženia (%)

Štát	2000	2010	2020	2030	2040	2050
Belgicko	29,5	31,1	38,0	48,8	53,5	52,0
Dánsko	25,5	29,6	35,7	42,0	47,0	43,7
Nemecko	28,0	34,1	38,6	50,3	57,0	56,1
Grécko	30,2	33,6	38,0	44,4	54,7	61,6
Španielsko	28,7	30,7	35,2	44,7	59,8	68,7
Francúzsko	28,5	29,5	38,1	46,4	52,1	53,2
Írsko	20,3	20,5	26,2	32,1	38,4	46,6
Taliansko	30,7	35,5	42,1	52,9	67,8	69,7

Luxembursko	24,8	27,6	33,0	42,5	47,2	43,5
Holandsko	23,1	26,2	34,7	44,2	50,1	46,9
Rakúsko	26,3	30,1	34,5	47,0	57,0	57,7
Portugalsko	26,7	28,5	32,2	37,2	46,3	50,9
Fínsko	25,9	29,7	41,4	49,5	49,7	50,6
Švédsko	30,9	33,8	39,8	45,4	48,9	48,5
V. Británia	27,8	28,5	33,9	43,1	49,1	48,5
EÚ15	28,3	31,4	37,3	46,8	55,0	55,9

Prameň: Social Protection in Europe. Brusel: Eurostat, 2002.

Od politiky predčasného odchodu do dôchodku presadzovanej v 80. rokoch na pomoc zníženiu nezamestnanosti sa prechádza k pokusom na limitovanie alebo redukovanie očakávaných finančných transferov na starobné dôchodky. V tejto súvislosti je nezanedbateľnou skutočnosťou i ukazovateľ priemernej dĺžky dožitia, čím skôr ľudia odchádzajú do dôchodku a čím dlhšie žijú, tým sú vyššie sociálne nároky na starobu. Reformy systémov dôchodkového zabezpečenia sú ústredným prvkom stratégie modernizovania sociálnej ochrany so zreteľom na vytvorenie aktívnej spoločnosti blahobytu, ako aj na zabezpečenie vysokej úrovne sociálnej súdržnosti. Zohrávajú tiež kľúčovú úlohu pri zabezpečovaní finančnej konsolidácie, kvality a udržateľnosti verejných financií.

V štátoch strednej a východnej Európy sú reformy vyvolané i politickými a ekonomickými zmenami, a preto majú čiastočne odlišný charakter ako v pôvodných štátoch EÚ. V postkomunistických štátoch je reformný proces omnoho dynamickejší a väčšinou znamená úplnú zmenu dôchodkového systému, kým vo vyspelejších štátoch sú prijímané zmeny dlhodobo diskutované a menej radikálne, zvyčajne sa do systému vnáša čiastočná zmena, ale v podstate si systém zachováva svoj doterajší charakter.

Dôchodkové systémy a ich reformy sú fenoménom posledných zhruba dvadsiatich rokov. Prístup každej krajiny je svojím spôsobom unikátny a kladie rôzne veľký dôraz na rôzne parametre systému podľa tradícií a ekonomických možností. Zvýšené náklady dôchodkových systémov možno realizovať v rámci prvého piliera (štátneho, verejného) alebo možno tieto náklady preniesť na druhý, eventuálne tretí pilier. Ide o čo najlepšiu alokáciu nákladov systémov tak, aby zostal funkčný, maximálne efektívny a minimálne rizikový. Z makroekonomického hľadiska sa však nemožno nákladom nijako vyhnúť.

Finančná a hospodárska kríza má negatívny vplyv na problémy súvisiace so starnutím. Tým, že dokázala vzájomnú závislosť medzi rôznymi systémami a v niektorých systémoch odhalila nedostatky, pôsobila ako „budíček“ pre celú oblasť dôchodkov: väčšia nezamestnanosť, nižšia rast, vyššia úroveň vnútroštátnych dlhov a výkyvy na finančných trhoch ešte viac sťažili plnenie dôchodkových príslužov v rámci všetkých systémov. Tieto vplyvy spolu s problémami súvisiacimi so starnutím obyvateľstva, ktorých riešenie je v súčasnosti vysoko aktuálne, sú dôkazom toho, že dôchodkové reformy už nemožno ďalej odkladať (EC, 2009).

Takmer vo všetkých krajinách EÚ prebieha v súčasnosti určitým spôsobom dôchodková reforma. Samozrejme, že pod heslom „dôchodková reforma“ sa skrýva veľmi pestrá škála zmien či korekcií s rôznou intenzitou, rozdielnou hĺbkou zmien a zameraním líšiacim sa zo štátu na štát. Veľmi často ide o proces dlhodobejšieho charakteru, ktorý nemá za cieľ radikálne či revolučné zmeny v dôchodkových systémoch, ale skôr korekciu súčasného stavu. **Reformu dôchodkového systému možno robiť v podstate tromi spôsobom:**

- Najradikálnejším je plná náhrada priebežného systému povinným kapitalizačným pilierom.
- Paralelná reforma vytvára popri existujúcom priebežnom pilieri aj akumuláciu pilier.

- V tranzitívnych ekonomikách sa zatiaľ výlučne presadil zmiešaný model, v ktorom sa časť priebežného systému transformuje na akumulčný pilier.

Zameranie reforiem je rovnako ovplyvnené sociálnymi hodnotami (reakcia na nadmernú úlohu štátu s dôrazom na vyššiu mieru individuálnej zodpovednosti), ale aj úvahami o nákladoch systému – nádejou, že fondové financovanie umožní vyššie dôchodky alebo nižšie príspevky.

Cieľom reforiem je predovšetkým súčasné splnenie dvoch základných kritérií:

- poskytnúť adekvátnu sociálnu ochranu občanov v starobe,
- stimulovať alebo aspoň nebrániť ekonomickému rastu (OECD, 2000).

O dôchodkových reformách možno konštatovať (Rievajová, 2008):

Keďže demografický vývoj smeruje skôr k prehĺbovaniu rozporu medzi vývojom obyvateľstva v produktívnom a poproduktívnom veku a dochádza k výraznému nárastu počtu obyvateľstva v poproduktívnom veku, najlepším riešením sa pravdepodobne stane stimulovanie zamestnávania pracovníkov do čo najvyššieho veku. Práve preto mnohé krajiny (napríklad Nemecko a Anglicko) začínajú stimulovať podnikateľský sektor k tomu, aby zamestnával pracovníkov čo možno do najvyššieho veku. Zároveň sa ukazuje, že vzhľadom na zmenu spoločenskej klímy, ako aj vzhľadom na to, že dnešní dôchodcovia sú vďaka medicínskym úspechom z fyziologického hľadiska podstatne zdravší (majú iba určité špecifické, skôr psychosomatické problémy vo väzbe na pracovný výkon), bude omnoho rozumnejšie zamestnávať obyvateľstvo v poproduktívnom veku čo najdlhšie, ako preferovať ich odchod do dôchodku. Pre túto vekovú skupinu obyvateľstva sa tým vytvára pocit určitej potrebnosti a istoty a súčasne sa znižuje aj jej zdravotné riziko.

Ponechanie pracovného priestoru pre dôchodcov teda vlastne znamená štvrtý pilier, ktorý sčasti rieši problémy prvých troch pilierov. Ako štvrtý pilier dôchodkových príjmov vytvára pre pracujúceho dôchodcu trvalý pracovný príjem a veľmi zaujímavé prilepšenie jeho reálnych príjmov. Z tohto vychádza aj Lisabonská stratégia v oblasti zamestnanosti ľudí v poproduktívnom veku.

Z hľadiska dlhodobej nezamestnanosti medzi najviac ohrozené skupiny patria okrem absolventov škôl aj ľudia nad 50 rokov. Tento problém musí riešiť aj samotná Európska únia, pretože vytvorenie jednotného európskeho kapitálového dôchodkového trhu, vytvorenie univerzálneho licencovania dôchodkových fondov, presadzovanie liberálnej stratégie portfólia a investovania dôchodkových fondov atď. bude riešiť uvedený problém iba sčasti.

Uvedené aspekty by mohli pomôcť pri riešení finančnej situácie väčšiny dôchodkových fondov a zároveň by mohli garantovať dostatočný finančný tok v prospech dôchodkových fondov. Investície dôchodkových fondov môžu zase garantovať dostatok kapitálových zdrojov pre podnikateľskú sféru. V tomto zmysle slova spojenie princípu podpory malých a stredných firiem s úverovaním cez kapitálové trhy, s využitím dlhodobých dôchodkových zdrojov cez dôchodkové fondy a s použitím štátnej doplnkovej pomoci vytvára jednu z možných ciest obnovenia sociálneho modelu v Európskej únii.

Prebytok kapitálových zdrojov môže byť významným faktorom pri reštrukturalizácii a technologickom prebrojení podnikov v Európskej únii. Zvýšená konkurencieschopnosť európskych podnikov sa spätne premietne nielen do vyššieho výberu daní, ale aj do postupného rastu miezd, a teda i do spätného väčšieho rozsahu prostriedkov do priebežného aj kapitalizačného piliera. Takto bude možné dosahovať trvalejšie udržateľný pozitívny hospodársky vývoj a tým plniť jednu z kľúčových podmienok na rozmach dôchodkového kapitálového trhu.

Na druhej strane mnohé prípady kolapsu dôchodkových fondov poukazujú nielen na nutnosť novej medzinárodnej finančnej architektúry, ale predovšetkým na nutnosť sprísneného a kvalitatívne nového kontrolného mechanizmu penzijných poisťovních fondov. Rozsah operácií, ktoré tieto fondy uskutočňujú na kapitálových trhoch, si nutne vyžaduje podstatné skvalitnenie legislatívy na kontrolu tak kapitálových trhov, ako aj operácií dôchodkových fondov. Takisto treba výrazne zvýšiť kontrolu nad emitentmi akcií, a to tak na štátnej, ako aj na podnikovej úrovni.

Fondové schémy sa môžu napríklad využiť na podporu hypotekárneho bývania. Dokumentuje to príklad z Čile, kde rozhodujúca časť čilských dôchodkových fondov zhruba 11 rokov vlastnila vyše 60 % aktív v oblasti hypotekárnych úverov. To pomohlo prefinancovať bytovú výstavbu pre sociálne menej stabilizované vrstvy obyvateľstva a v konečnom dôsledku to prinieslo podstatné zlepšenie životnej situácie prevažnej väčšiny čilských obyvateľov.

V Čile (ako vzore dôchodkovej reformy, založenej na kapitalizačných pilieroch) vyše 35 % obyvateľstva nie je poistených v žiadnom poistnom systéme. Takisto v USA nie je poistených v žiadnej forme dôchodkovej schémy vyše 45 miliónov obyvateľov. Preto aj niektoré očakávania, ktoré boli prezentované vo väzbe na rozvojové krajiny (predovšetkým africké a niektoré ázijské krajiny), že zavedenie kapitalizačného piliera vyrieši problém budúcich príjmov dôchodcov, sa minimálne zo strednodobého hľadiska ukazujú ako problematické.

2. Súčasný dôchodkový systém v SR

V nasledujúcej časti sa budeme zaoberať vyhodnotením dôchodkovej reformy a jej konkrétnej aplikácii v oblasti parametrov fungovania dôchodkového systému v podmienkach SR.

Ciele a výsledky dôchodkovej reformy

Podstatné riziká finančnej záťaže do budúcnosti, niekoľkonásobne prevyšujúci súčasný dlh vo verejných financiách, riziká znižujúcej sa funkčnosti systému boli výzvou na zásadnú a koncepčnú zmenu systému dôchodkového zabezpečenia v Slovenskej republike so zámerom naplniť tri konkrétne ciele. Prvým cieľom bolo zmeniť predchádzajúci dôchodkový systém založený takmer výlučne na priebežnom solidárnom systéme na moderný trojpilierový systém s jasným vzťahom medzi zaplateným poistným a následným benefitom zo systému. Druhým cieľom bolo zlepšiť dlhodobú fiškálnu udržateľnosť systému, najmä v kontexte očakávaných demografických zmien v najbližších desaťročiach. Tretím cieľom bolo diverzifikovať zdroje príjmov v starobe (priebežný pilier – trh práce; kapitalizačný pilier – kapitálové trhy), čím sa zároveň čiastočne znižuje riziko negatívneho vplyvu na dôchodok z dôvodu nepriaznivého vývoja v jednotlivých pilieroch (MPSVaR SR, 2011).

Udržateľnosť a stabilita sú kľúčové požiadavky dlhodobého fungovania dôchodkového systému. Majú tieto dve základné roviny:

1. Akceptácia prispievania do systému z hľadiska občanov.
2. Odolnosť systému proti zmene demografických, ekonomických, vonkajších a iných faktorov ovplyvňujúcich jeho fungovanie.

Rozsiahla reforma dôchodkového systému, ktorá sa prakticky začala v roku 2003, mala za cieľ odstrániť nedostatky, ktorých existencia výrazne prispievala k motivácii vyhýbať sa plateniu poistného a zhoršovala tak celkovú finančnú bilanciu dôchodkového systému.

Obsahom reformných krokov bola zásadná zmena priebežne financovaného dôchodkového systému a zavedenie nového, príspevkovo definovaného systému starobného dôchodkového sporenia do povinného dôchodkového systému. ***Hlavným cieľom reformy*** bolo zabezpečiť dlhodobú finančnú udržateľnosť dôchodkového systému s ohľadom na udržanie primeranosti vyplácaných dôchodkových dávok.

Jednou z najvýraznejších zmien v povinnom dôchodkovom systéme bol postupný prechod od uplatňovania neopodstatnene vysokej miery solidarity k zvýrazneniu zásluhovosti s posilnením individuálnej zodpovednosti za situáciu po odchode do dôchodku. Dôchodková reforma v Slovenskej republike si kládla za cieľ rešpektovať princípy zdôrazňované Európskou komisiou: primeraná výška dôchodkových dávok, modernizácia a zabezpečenie finančnej udržateľnosti dôchodkového systému.

Reforma dôchodkového systému je dôležitou súčasťou rozsiahlych a komplexných sociálnych zmien, ktorých výsledkom malo byť predovšetkým (MPSVaR SR, 2005):

- zníženie celkového počtu sociálne odkázaných a postupné znižovanie miery nezamestnanosti,
- zvýšenie flexibility trhu práce, zamestnateľnosti a zlepšenie podnikateľského prostredia,
- zdravý, spravodlivý, moderný a finančne udržateľný dôchodkový systém, ktorý vytvorí priestor na ďalšie znižovanie celkového odvodového zaťaženia na Slovensku,
- podpora rastu slovenskej ekonomiky.

Očakáva sa, že postupná konvergencia slovenskej ekonomiky k vyspelým trhovým ekonomikám a k životnej úrovni krajín EÚ bude mať v strednodobom horizonte vplyv aj na rast miezd, čo sa prejaví aj vo zvyšovaní reálnej hodnoty dôchodkových dávok v 1. pilieri. Implicitnou mierou výnosu 1. piliera je pri jeho súčasnom nastavení tempo mzdového rastu v ekonomike. Solidarita v priebežnom dôchodkovom systéme bude zachovaná aj v nasledujúcich rokoch, keďže výška maximálneho dôchodku bude obmedzená maximálnym vymeriavacím základom pre platby poisťného (MPSVaR SR, 2008).

Tabuľka 2 Predpoklad celkových výdavkov na dôchodky v SR

Rok	2004	2010	2015	2020	2025	2030	2040	2050
Hrubé verejné výdavky (% z HDP)	7,2	6,7	6,6	7,0	7,3	7,7	8,2	9,0
Výdavky súkromných pilierov (% z HDP)	0	0	0,1	0,2	0,5	0,6	1,5	2,2
Celkové výdavky (% z HDP)	7,2	6,7	6,7	7,2	7,8	8,3	9,7	11,2
Priemerný pomer dávky z 2. piliera	0	0	0,3	0,4	0,7	1,0	1,7	2,2

Prameň: ECOFIN, 2006.

Prvým krokom k zreformovaniu dôchodkového systému na Slovensku bol prechod od sociálneho zabezpečenia k sociálnemu poisteniu a zavedenie primeranej miery zásluhovosti do sociálneho systému, so súčasným zachovaním primeranej miery solidarity. **Princíp zásluhovosti** znamená podstatne väčšiu závislosť dávky, ktorú budeme zo systému poberať, od výšky zaplateného poisťného a od doby poistenia počas aktívneho života. **Primeraná solidarita** znamená, že dávka je čiastočne redukovaná a zo systému sú „dotované“ dávky tých poistencov, ktorí z objektívnych príčin nemohli platiť poisťné v primeranej výške alebo dostatočne dlhé obdobie.

S univerzalitou systému súvisí aj zjednotenie veku odchodu do dôchodku u mužov a žien. Toto opatrenie bolo schválené z dôvodu zachovania rovnováhy príjmov a výdavkov Sociálnej poisťovne a z dôvodu zachovania optimálneho pomeru medzi dĺžkou obdobia prispievania do systému a dĺžkou poberania dávky zo systému.

Na fungovanie dôchodkových systémov z hľadiska finančnej udržateľnosti i nastavenia systému z aspektu solidarity alebo zásluhovosti má zásadný vplyv **demografický vývoj spoločnosti**. Aj keď v SR prebiehajú viaceré demografické procesy s časovým posunom voči najvyspelejším krajinám, situácia v tejto oblasti začína byť podobná. V našej krajine sú od začiatku 90. rokov tiež pozorovateľné výrazné zmeny v demografickom vývoji, ktoré možno označiť ako prechod na nový model reprodukčného správania sa obyvateľstva (Bleha – Vaňo 2007), t. j. znižuje sa pôrodnosť, detí ubúda a súčasne sa predlžuje dĺžka života. Ide o nezvratné fakty pre najbližšie desaťročia, ktoré budú mať závažné dôsledky na fungovanie spoločnosti.

Počet dôchodcov už niekoľko desaťročí rastie aj v Slovenskej republike a ani prognóza na nasledujúce roky nie je priaznivá. Podľa Eurostatu demografická kríza bude v najbližších rokoch

silnieť a jej vrchol sa očakáva okolo roka 2055, keď bude pomer medzi populáciou vo veku 65+ a produktívnou populáciou najhorší.

Napriek tomu, že v Slovenskej republike kontinuálne prebieha zvyšovanie dôchodkového veku na úroveň 62 rokov, vzhľadom na očakávanú dĺžku života a dobu poberania dôchodku je pre súčasnosť dôchodkový vek postačujúci a nevyžaduje si okamžité zvyšovanie. Avšak demografickú krízu nie je možné podceňovať a je potrebné na ňu reagovať účinnými nástrojmi, zo strednodobého pohľadu aj postupným zvyšovaním dôchodkového veku previazaného s očakávanou dĺžkou dožitia, aby následky očakávaného starnutia boli čo najviac zmiernené. Transformačné obdobie, počas ktorého bude dochádzať k postupnému zvyšovaniu veku odchodu do dôchodku, by nemalo byť kratšie ako 15-20 rokov, čím sa dosiahne aj sociálna únosnosť tohto negatívneho opatrenia z pohľadu ekonomicky aktívnej pracovnej sily.

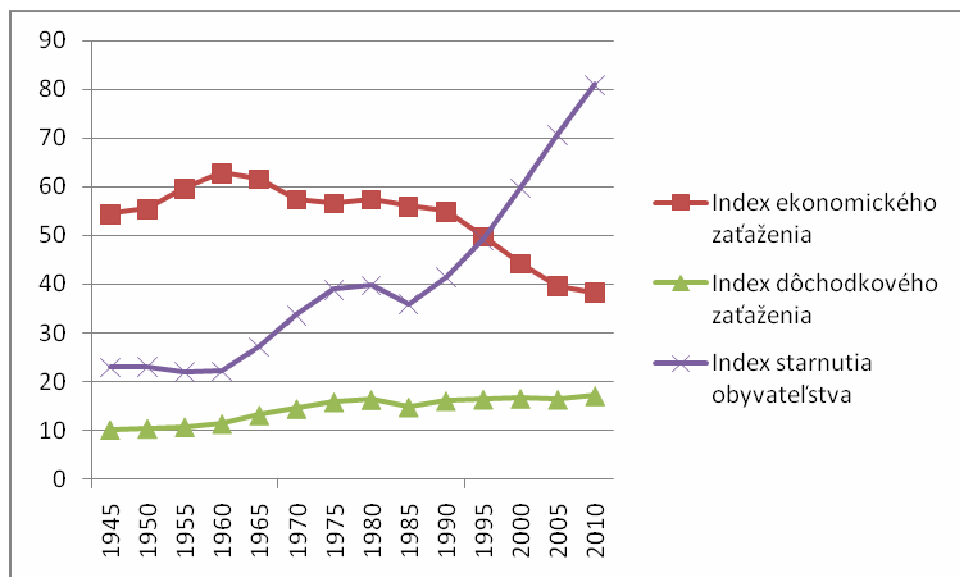
Pri predlžovaní veku odchodu do dôchodku je nutné prihliadať i na tú skutočnosť, že každá práca nie je vhodná na to, aby ju pracujúci mohli vykonávať do vyššieho veku. Nie je možné vylúčiť, že predlžovanie dôchodkového veku by mohlo znamenať aj nárast miery invalidity, na čo bude musieť kontinuálne dôchodkový systém reagovať. Do úvahy je potrebné brať i ohľad na intenzitu zvyšovania veku, pretože príliš vysoký vek by mohol znamenať ťažšie uplatnenie staršej pracovnej sily na trhu práce. Nevhodným nastavením tohto parametra sa zníži príjem z daní a odvodov a zvýšia sa sociálne výdavky zo strany štátu. Pri rozhodovaní o zvyšovaní veku odchodu do dôchodku je nutné vychádzať z výkonnosti ekonomiky a jej absorpčnej schopnosti vo väzbe na staršiu pracovnú silu (Rievajová, 2012).

Podľa demografickej prognózy demografická kríza v SR bude vrcholiť okolo roku 2055. Kým v roku 2002 pripadalo na 1 obyvateľa v poproduktívnom veku 6 obyvateľov v produktívnom veku, do roku 2055 sa tento pomer zníži na 2 obyvateľov v produktívnom veku (Bleha – Vaňo 2007). Narastajúci počet občanov v poproduktívnom veku znamená, že je nevyhnutné rátať s rastúcim vplyvom tejto skupiny obyvateľstva na spoločenské procesy s nevyhnutnosťou zohľadňovať jej potreby a záujmy.

Zmeny vo vekovom zložení obyvateľstva prezentuje aj *index ekonomického zaťaženia*, ktorý vyjadruje, akou mierou je v populácii zaťažená produktívna zložka obyvateľstva neproduktívnou zložkou. Odráža prudký pokles detskej zložky populácie, pozvoľný nárast zastúpenia poproduktívnej časti obyvateľstva a vstup početnej generácie narodenej v 70. rokoch do vekovej skupiny 15-60 rokov. Kým v roku 2009 pripadalo v SR na 100 obyvateľov v produktívnom veku 38 ekonomicky závislých osôb, v roku 2025 sa očakáva vzrast hodnoty tohto ukazovateľa na 51,90. Na základe analýz viacerých slovenských prognostikov očakávame, že populačné starnutie na Slovensku bude jedno z najintenzívnejších v rámci celej Európskej únie.

Index starnutia obyvateľstva v SR vykazuje najzreteľnejšie zmeny pri komparácii troch indexov. V indexe sa premieta podiel počtu ľudí v poproduktívnom veku k detskej zložke obyvateľstva. Od druhej polovice osemdesiatych rokov minulého storočia významne rastie a v roku 2010 až 81 osôb v dôchodkovom veku pripadalo na 100 detí, čo vypovedá o enormnom náraste o 60 dôchodcov oproti roku 1955.

Graf 1 Vývoj indexu ekonomického zaťaženia, indexu dôchodkového zaťaženia a indexu starnutia obyvateľstva v rokoch 1945 - 2010



Zdroj: Štatistický úrad SR.

Vývoj demografických charakteristík má významný dosah na bezpečný chod a stabilitu sociálneho systému a prevažne systému dôchodkového zabezpečenia. Demografický trend SR je charakterizovaný postupným spomaľovaním reprodukcie obyvateľstva. Podiel osôb v produktívnom a poproduktívnom veku sa zvyšuje, následkom je starnutie obyvateľov. Je nutné brať do úvahy potreby a ciele stále väčšej skupiny osôb v poproduktívnom veku. Vytvárajú sa tak nové príležitosti a možnosti rozširovania poskytovania sociálnych služieb, starostlivosti o osoby v dôchodkovom veku.

Tabuľka 3: Prognóza hlavných demografických ukazovateľov SR do roku 2050

	2010	2020	2030	2040	2050
Obyvateľstvo vo veku 0-17 rokov	1016703	944490	876435	787502	770490
Obyvateľstvo vo veku 18-64 rokov	3698270	3536805	3310036	3065937	2642776
Obyvateľstvo vo veku nad 65 rokov	681983	935593	1 153 779	1 285 931	1 466 923
Obyvateľstvo Slovenska	5396956	5416888	5340250	5 139 370	4 880 189
Priemerný vek	38,83	41,85	44,68	46,75	47,83
Úhrnná plodnosť	1,26	1,46	1,58	1,64	1,091
Migračné saldo	2238	4154	4999	4999	4999
Index závislosti	0,18	0,26	0,35	0,42	0,56
Priemerný vek populácie Slovenska	38,8	41,9	44,7	46,8	47,8

Zdroj: Vaňo – Jurčová – Mészáros, 2002

Slovenská republika zvolila reformný prístup, spočívajúci jednak v tzv. parametrickej zmene konkrétnych parametrov existujúceho systému, ale aj v radikálnej systémovej zmene, ktorá zmenila základné črty celého povinného dôchodkového systému.

Súčasný dôchodkový systém je založený na troch pilieroch:

1. pilier – povinný, priebežne (PAYG-systém) financovaný s primeranou solidaritou.

Priebežne financovaný dôchodkový systém je funkčný, pokiaľ je možné výplaty dôchodkov pokrývať z vybraných peňazí. Len čo nároky na dôchodky prevýšia sumu vybraných odvodov, vzniká finančný deficit a hrozba skrytého dlhu. Ide o dlh dôchodkového systému, ktorý na prvý pohľad nemusí byť viditeľný, je však zabudovaný v systéme, ktorý sľubuje vyplatiť budúcim generáciám dôchodkové dávky, na ktoré nebude mať finančné prostriedky vzhľadom na demografický vývoj. Uvedené problémy priebežného spôsobu financovania dôchodkov majú aj ďalšie negatívne dopady na ekonomiku. To, že systém je čoraz nákladnejší a odčerpáva čoraz viac prostriedkov, spôsobuje, že produktívne verejné výdavky sa obmedzujú a súčasne dochádza k vytlačaniu súkromných investícií (Rievajová, 2008).

V prvom pilieri sú v súčasnosti zapojení všetci občania v aktívnom veku a ich zamestnávateľia, ktorí povinne platia do Sociálnej poisťovne odvody z každej mzdy. Objem zaplateného poistného sa hneď používa na starobné dôchodky pre súčasných dôchodcov, invalidné a pozostalostné dôchodky. Od 1. januára 2004 funguje tento pilier podľa nových pravidiel, pričom išlo o nasledujúce najdôležitejšie zmeny:

- postupné zvyšovanie veku odchodu do dôchodku na 62 rokov, jednotne pre mužov i ženy,
- silnejšie prepojenie dôchodkov na príspevky tým, že dôchodkový príjem bude závislý od príspevkov do systému a zmena výpočtu dôchodku,
- zmena rozhodujúceho obdobia na výpočet dôchodku,
- zníženie rozsahu prerozdelenia príjmu,
- indexovanie dávok na základe kombinácie inflačných a mzdových ukazovateľov,
- možnosť skoršieho odchodu do dôchodku, ktorý sa však postihne krátením o 0,5 % za každý mesiac a naopak neskorší odchod je zvýhodnený bonusom 0,5 % za každý mesiac,
- umožnenie poberania dôchodku popri výkone zárobkovej činnosti neobmedzene,
- najbližšie roky sa budú nízke dôchodky kompenzovať a vysoké čiastočne redukovať.

Tabuľka 4 Priemerná výška dôchodkových dávok

Druh dávky	2008 (Sk)	2009 (eurá)	2010 (eurá)	2011 (eurá)	2012 (eurá)
starobný dôchodok	9 431,00	339,73	353	362	375,89
predčasný starobný dôchodok	9 870,00	350,61	367	358	374,51
invalidný dôchodok	7 001,00	249,43	255	256	265,10
vdovský a vdovecký dôchodok	5 708,00	204,33	191	196	205,10
sirotský dôchodok	3 440,00	122,58	125	126	128,24

Prameň: Sociálna poisťovňa

Tabuľka 5 Kumulatívne výdavky na dôchodkové dávky

Druh dávky	2008	2009	2010	2011
starobný dôchodok	97 085 746	3 595 383	3 926 901	3 926 901
predčasný starobný dôchodok	6 588 697	240 230	172 515	172 515
invalidný dôchodok (ID)	16 881 043	622 259	689 217	689 217
vdovský a vdovecký dôchodok	14 720 999	532 374	559 056	559 056
sirotský dôchodok	1 252 775	43 287	43 057	43 057

Prameň: Sociálna poisťovňa

Tabuľka 6 Vzťah priemernej výšky starobného dôchodku k priemernej mesačnej mzde v hospodárstve SR

Rok	Priemerná výška dôchodku* (do roku 2008 v Sk, od roku 2009 v eurách)	Priemerná mesačná mzda v hospodárstve SR brutto** (do roku 2008 v Sk, od roku 2009 v eurách)	Percentuálny podiel priemernej výšky starobného dôchodku na priemernej mzde
1991	2 025,00	3 770,00	53,71
1992	2 199,00	4 543,00	48,40
1993	2 532,00	5 379,00	47,07
1994	3 049,00	6 294,00	48,44
1995	3 320,00	7 195,00	46,14
1996	3 727,00	8 154,00	45,71
1997	4 124,00	9 226,00	44,70
1998	4 490,00	10 003,00	44,89
1999	4 878,00	10 728,00	45,47
200	5 382,00	11 430,00	47,09
2001	5 782,00	12 365,00	46,76
2002	6 105,00	13 511,00	45,19
2003	6 503,00	14 365,00	45,27
2004	7 046,00	15 825,00	44,52
2005	7 713,00	17 274,00	44,65
2006	8 226,00	18 761,00	43,80
2007	8 885,00	20 146,00	44,10

2008	9 431,00	21 782,00	43,30
2009	339,73	744,50	45,63
2010	352,54	769,00	45,84
2011	362	786	46,05

* Prameň: Sociálna poisťovňa.

** Prameň: Štatistický úrad SR.

2. pilier – starobné dôchodkové sporenie, zavedený ako povinný kapitalizačný pilier.

Bol zavedený od 1. januára 2005. Systém je príspevkovo definovaný a financovaný prostredníctvom prispievania na osobné dôchodkové účty účastníkov systému, t. j. sporiteľov. Schválením zákona č. 43/2004 Z. z. o starobnom dôchodkovom sporení sa zaviedol druhý, tzv. kapitalizačný pilier povinného základného dôchodkového systému, ktorého podstatou je skutočnosť, že od 1. januára 2005 si môžu ľudia sporiť na svoj dôchodok. Starobné dôchodkové sporenie (SDS) predstavuje tzv. druhý pilier dôchodkového systému, v ktorom sú finančné prostriedky sporiteľov spravované dôchodkovou správcovskou spoločnosťou. Dôchodková správcovská spoločnosť (DSS) je akciová spoločnosť so sídlom na území SR (MPSVaR SR, 2013). Každá DSS mohla do konca roku 2012 zriadiť 4 fondy: dlhopisové, akciové, zmiešané a indexové, ktoré zohľadňujú rôzne investičné stratégie, a občan si mohol jeden vybrať. V zmysle novely zákona o SDS platnej od januára 2013, budú musieť mať DSS povinne len dva fondy: jeden garantovaný a druhý negarantovaný a ďalšie fondy budú môcť vytvárať dobrovoľne. Garantovaný fond je bezpečnejší, ale z dlhodobého hľadiska dosahuje nižšie výnosy. Sporitelia budú mať možnosť rozložiť si sporenú sumu do dvoch fondov. Dôležitou zmenou je zníženie odvodov do 2. piliera z 9% na 4% z vymeriavacieho základu, a tým finančné podporenie 1. piliera.

Tabuľka 7 Nominálne zhodnotenie dôchodkových fondov (d. f.) v rokoch 2005 – 2012 v %

Dôchodkový fond/Rok	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012
Dlhopisový garantovaný d. f.	2,9	3,5	4,1	2,8	1,6	1,2	1,5	3,1
Zmiešaný negarantovaný d. f.	3,3	4,4	3,8	-5,2	0,8	1,2	1,5	3
Akciový negarantovaný d. f.	3,5	4,7	3,6	-7,4	0,7	1,2	1,4	2,5
Indexový negarantovaný d. f.	–	–	–	–	–	–	–	4,7

Zdroj: Ministerstvo práce, sociálnych vecí a rodiny SR, 2013

Účelom starobného dôchodkového sporenia je zabezpečiť občana pre prípad staroby alebo zabezpečiť príjem pozostalým pre prípad úmrtia poistenca. Sporiteľ uzatvára zmluvu o starobnom dôchodkovom sporení s dôchodkovou správcovskou spoločnosťou oprávnenou vykonávať starobné dôchodkové sporenie. Občanom je v rámci systému umožnený individuálny výber jednej z viacerých dôchodkových správcovských spoločností, ktoré vytvárajú dôchodkové fondy a spravujú dôchodkové aktíva. Systému starobného dôchodkového sporenia nepodliehajú poistenci silových rezortov, pre ktorých bol s účinnosťou od 1. júla 2002 zavedený osobitný systém sociálneho zabezpečenia.

Systém starobného dôchodkového sporenia je príspevkovo definovaný, t.j. výška dávky bude závislá od zaplatených príspevkov na SDS uložených na osobnom dôchodkovom účte, od výnosov z hospodárenia s týmito príspevkami a od očakávanej dĺžky sporenia ku dňu odchodu do dôchodku (MPSVaR SR, 2013).

3. pilier – dobrovoľný.

Občan môže platiť navyše zo svojho príjmu na doplnkové dôchodkové poistenie (sporenie) sumu podľa vlastného uváženia a istou sumou môže prispievať aj zamestnávateľ. Zabezpečenie v 3. pilieri štát daňovo zvýhodňuje. Od januára 2005 sa zmodernizovalo a vytvára sa tu priestor na sporenie na dôchodok aj ďalšími formami – cez životné poistenie, sporenie v bankách, podielové fondy a pod.

Oba dôchodkové systémy, kapitálový a priebežný, sú rovnako závislé na mzdovom raste. To, v čom sa líšia, je ich reakcia na úrokovú mieru, resp. návratnosť kapitálu. Pri dôchodkovom systéme PAYG úroková miera v podstate nemá žiaden vplyv na penzijné náklady, nakoľko tu nedochádza k dlhodobejšej akumulácii kapitálu/prostriedkov, na ktoré by sa úroková miera viazala. Opačne je to však u kapitálových dôchodkových systémov. Vo vyjadrení čiastkovej rovnováhy, náklady PAYG systému sú odvodené od rastu miezd, ale náklady fondového dôchodkového systému sú odvodené od interakcie medzi rastom miezd a úrokovej miery. Ak rast miezd predstihne úrokovú mieru, PAYG systém sa stáva lacnejším než fondový a naopak (EÚ SAV, 2008, s. 76).

Z hľadiska hodnotenia napĺňania cieľov dôchodkovej reformy je treba konštatovať, že najmä cieľ týkajúci sa dlhohodobej fiškálnej udržateľnosti systému sa doteraz nenaplnil a nastavenie parametrov pre prvý a druhý dôchodkový pilier prispelo ešte k väčšiemu prehĺbeniu deficitov dôchodkového systému, ktorým je z krátkodobého hľadiska vystavený. Najväčší finančný dopad malo podcenenie odhadu počtu osôb, ktoré vstúpia do kapitalizačného piliera ako i nastavenie sadzby príspevkov do 1. a 2. piliera v pomere 1:1 (9%). Na rozdiel od predpokladu 40 % účasti poistencov v starobnom dôchodkovom sporení sa v skutočnosti dosiahla 65% účasť z celkového počtu poistencov. Vo finančnom vyjadrení negatívny dopad prijatej reformy predstavoval 2 947,5 mil. €, čo výraznou mierou prehĺbilo finančnú stabilitu Sociálnej poisťovne.

Záver

Zastavenie demograficky podmieneného dlhu priebežne financovaného dôchodkového systému a zvýšenie angažovanosti občanov na svojej životnej úrovni v dôchodkovom veku bolo prioritným cieľom reformy dôchodkového systému, realizovanej v Slovenskej republike prostredníctvom systémových a parametrických zmien. Zavedením povinného dôchodkového systému, ktorý tvoria priebežný a kapitalizačný pilier, sa Slovenská republika zaradila ku krajinám, ktoré takúto kombináciu prijali ako optimálne riešenie zabezpečujúce rozklad rizika. Transformačné náklady vyvolané presmerovaním časti poistného do súkromných dôchodcovských správcofských spoločností a následný výpadok príjmov Sociálnej poisťovne predstavuje v súčasnosti hlavný problém verejných financií. Prvý pilier môže byť udržateľný v súčasnej podobe len v prípade ekonomického rastu, rastu zamestnanosti, zvyšovania produktivity práce, prípadne zavedením takých opatrení, ako je zvýšenie odvodov na dôchodkové poistenie, zvýšenie dôchodkového veku, zmena mechanizmu valorizácie dôchodkov, ktoré však na druhej strane môžu mať aj nepriaznivé dopady na pracujúcich i poberateľov dôchodkov.

Ak sa dôchodkové reformy skoncentrujú len na oblasť formálnych legislatívnych zmien vo väzbe na budúcich dôchodcov (napríklad zmenu výšky ich dôchodku či legislatívnych úprav dĺžky pracovného pôsobenia), neprinesú očakávané efekty ani z hľadiska riešenia demografickej situácie, ani z hľadiska riešenia udržateľnosti podnikových, štátnych a fondových dôchodkových schém. Takéto chápanie dôchodkových reforiem je príliš parciálne. Pokiaľ sa pristúpi k problému dôchodkových schém v globálnom kontexte, i nižšia miera výnosnosti, napríklad vo väzbe na vyšší podiel portfólia štátnych cenných papierov, môže byť z dlhodobého hľadiska udržateľná.

Obidva spôsoby financovania majú svoje výhody i nevýhody, a preto ich využitie je vo veľkej miere závislé od konkrétnych ekonomických, sociálnych, demografických i politických podmienok danej krajiny. Dôchodkové fondy majú na kapitálovom trhu v priemyselne vyspelých krajinách veľký význam, ich majetok reprezentuje významnú časť kapitálu súkromného sektora.

Niet pochýb, že spoliehanie sa na jediný zdroj financovania dôchodkového systému je značne rizikové. Dôkazom toho sú aj skúsenosti s dôchodkovými systémami mnohých krajín, ktoré už dnes jednoznačne hovoria nielen o rizikivosti, ale aj o neefektívnosti používania výlučne jedného spôsobu financovania.

Akékoľvek opatrenia zamerané na podporu finančnej udržateľnosti dôchodkového systému by mali byť spojené s dôveryhodnosťou pre budúce generácie garantovaním adekvátnej miery náhrady pre starších občanov, zabezpečujúci minimálne zachovný model životnej úrovne. Dominantnou oblasťou vo väzbe na kvalitu života poberateľov dôchodkov je ich príjmová situácia, a preto pri rozhodovaní o ďalších reformných krokoch sa javí ako vážna otázka zabezpečenie rovnováhy medzi finančnou a sociálnou udržateľnosťou dôchodkového systému. Na zvládnutie súčasnej situácie budú však potrebné i nové prístupy v hospodárskej, sociálnej a migračnej politike.

Literatúra:

1. Analýza dlhodobej udržateľnosti dôchodkového systému. Bratislava: MPSVaR SR, 2011
2. Analýza výhodnosti a nevýhodnosti zotrvania v II. pilieri pre jednotlivé skupiny sporiteľov. Bratislava: MPSV R SR, 2008.
3. BLEHA, Branislav – VAŇO, Boris. 2007. Niektoré teoretické a metodologické aspekty populačnej politiky a náčrt jej koncepcie pre Slovenskú republiku, [online]. [s.a.]. 2007 [cit. 2010-12-22]. <http://www.infostat.sk/vdc/pdf/cl49.pdf> ;
4. KENICHI HIROSE, 2009: In: Zborník príspevkov z medzinárodnej konferencie Dôchodkové systémy v čase globálnej finančnej krízy. MOP, Bratislava.
5. KREBS, V. a kol.: Sociální politika. Praha : Wolters Kluwer, 2010. ISBN 80-86395-33-2
6. Ministerstvo práce, sociálnych vecí a rodiny SR. Starobné dôchodkové sporenie : Štatistické údaje nominálne. [online]. [cit. 10. 03. 2013]. Dostupné na <<http://www.employment.gov.sk/ii-pilier-statisticke-udaje-nominalne.html>>
7. Národná správa o stratégii dosiahnutia udržateľnosti a primeranosti dôchodkov. Bratislava: MPSVaR SR, 2005.
8. Rievajová, E. a kolektív: Sociálne zabezpečenie. Bratislava: EKONÓM, 2008. ISBN 978-80-225-3190-0
9. Rievajová, E., Sika, P., Husáková, M.: Dôchodkový systém v zmenených sociálno-ekonomických podmienkach vo väzbe na príjmovú situáciu dôchodcov. Sociológia 2012, Vol. 44 No. 4. ISSN 0049-1225
10. Social Protection in Europe. Brusel: Eurostat, 2002.
11. STUDY ON PENSION SCHEMES OF THE EU. Paris : OECD, 2000.
12. Svoreňová, M.: Modernizácia dôchodkových systémov. In: <http://www.socpoist.sk/dochodkove-systemy-v-niektorych-statoch-europy>

13. Vaňo – Jurčová – Mészáros: Prognóza vývoja obyvateľstva SR do roku 2050. Infostat, Výskumné demografické centrum, Bratislava, november 2002.
14. Vízia a stratégia rozvoja slovenskej spoločnosti. Zborník štúdií k analýze stavu a vývojových trendov relevantných pre vypracovanie stratégie. Bratislava: EÚ SAV CD ROM, 2008.
15. Zelená kniha o dôchodkoch. Brusel: Európska komisia, júl 2009.
16. <http://www.employment.gov.sk>

Kontakt:

prof. Ing. Eva Rievajová, PhD.

Ekonomická univerzita Bratislava, SR
Katedra sociálneho rozvoja a práce

e.mail: eva.rievajova@euba.sk